

EDEBİYATIMIZDA EHL-i BEYT SEVGİSİ ÇERÇEVESİNDE SEYFULLAH NİZAMOĞLU DİVANI

İdris SÖYLEMEZ¹

Öz: Hz. Muhammed'in hanımları ve çocukları için kullanılan Ehl-i Beyt kavramıyla, Hz. Muhammed'in şahsına muhabbet ve hürmet beslenmesi, aile fertlerine ise saygı duyulması gerektiği düşüncesi, İslami edebiyat açısından tarih boyunca önemli bir konu olmuştur. Diğer taraftan Kerbelâ vakası ve ya diğer bir deyişle Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi meselesi, İslami dönem edebiyatta gerek manzum ve gerekse mensur şekilde farklı kişiler tarafından defalarca kaleme alınmıştır. Bu dönem edebiyatında birçok şairde görüldüğü üzere Ehl-i Beyt kavramını ve bu kavrama duyulan saygıyı şiirine konu edinen şairlerden biri de Seyfullah Nizamoğlu'dur. Seyfullah Nizamoğlu 16. yüzyılda yaşayan bir divan ya da dini tasavvufi tarzda şirler kaleme alan bir şairdir. Seyfullah Nizamoğlu divanından hareketle kaleme aldığımız makalemizde gerek aruz vezniyle ve gerekse hece vezniyle yazmış olduğu şiirlerinde ki Ehl-i Beyt sevgisini, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ olayı ile diğer imamları da "On İki İmam" başlığı altında incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Beyt, Seyfullah Nizamoğlu, Divan

The Divan of Seyfullah Nizamoğlu within the context of the Love of Ahl Al Bayt in our Literature

Abstract: The idea of the necessity of having respect and giving honor for the prophet himself and his household/Ahl al Bayt, which is a concept that used for the wives of the prophet Muhammad and his children, has been a significant matter regarding to Islamic Literature. On the other hand, many different people in Islamic period literature have written down Karbala Event or in other words the martyrdom of Hussein in prosaic and poetical ways. Seyfullah Nizamoğlu is one of the people that made the concept of "The Household" of prophet and the respect for them as a matter subject of his poems. The poet, who was known divan or religious-mystic/Sufi poet and the follower/darvish of Halvati Sect and later the sheikh/postnishin of it, has lived in sixteenth century. We tried to understand in this study that the love of "The Household", Imam Ali, Hasan, Hüseyin and other Imams under the title twelve Imams, and the Karbala Event are described in the poems that are written by syllabic meter as well as aruz prosody.

Key Words: Ahl Al Bayt, Seyfullah Nizamoğlu, Divan

1 Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Doktora Öğrencisi (id-rissoylemez@yahoo.com)

1. Giriş²

1.1 Ehl-i Beyt Kavramı

Ehl-i Beyt; ev ahalisi anlamına gelmektedir. Bu terim İslam tarihinde. Peygamberin aile fertleri için kullanılmıştır. Ev halkı ya da Ehl-i Beyt ifadesiyle aileyi teşkil eden ev sahibi, onun eşi, çocukları ve torunları anlaşılmaktadır.³ Diğer bir değerlendirmeye göre de söz konusu bu kavramın içerisine Hz. Peygamberin ailesinden olup vefatından sonra sadaka ve zekât malı yemelerinin kendilerine yasak olduğu: Ali, Abbas, Akil ve Cafer'in çocukları ve kan hısımları Ehl-i Beytten kabul edilmişlerdir.⁴ Ehl-i Beyt terkibi Kur'an-ı Kerim'de üç yerde geçmektedir. Bu kavram Kur'an da ilkin Hz. İbrahim ile alakalı olarak (Hud/73) ayette şu şekilde yer almaktadır. *"Dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerindedir. Ey ev halkı! O övülmeye layıktır, iyiliği boldur."* Diğer bir yerde Hz. Musa ile ilgili olarak Kasas suresi 12. ayette şu şekilde yer almaktadır. *"Biz daha önce ona, süt verenler(in sütünü emmeyi) haram etmiştik(Hiçbir kadının sütünü emmiyordu. Firavun ve ailesi, çocuğun emeceği bir dadı bulma telaşı içinde idiler. Kız kardeşi uzaktan durumu görünce sokuldu) Sizin için onun bakımını üstlenecek ve ona öğüt verip onu güzelce eğitecek bir aileyi göstereyim mi? dedi."* Hz. Peygamber'in ailesine ya da ev halkına atfen Ahzâb suresi 33. ayette şu şekilde yer almaktadır. *"Evlerinizde oturun. Cahiliye çağı kadınlarının açılıp kırılması gibi açılıp kırılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı,) Allah sizden kırı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"* Hz. Peygambere atfedilen hadislerde söz konusu edilen kavramla ilgili bazı kullanımlar dikkat çekmektedir. Söz konusu edilen bu kullanımların bazılarında bu kavram ashâbı da içine alacak şekilde kullanılırken, genelde ise Hz. Peygamberin ev halkını ifade eder olarak kullanılmıştır. Yine söz konusu bu rivayetlerden biri olan "sakaleyn" hadisinde Hz. Peygamberin insanlara önderlik ya da rehberlik yapması amaçlı Kur'an ve Ehl-i beytini kendilerine başvurulacak nihai kaynak olarak bıraktığının ifade edildiğini görmekteyiz.⁵ Kaynaklarda daha çok yer alan rivayet şüphesiz veda hutbesinde

2 Bu makale, 2013 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmış olan yüksek lisans tezinin muhteva bölümündeki Ehl-i Beyt ve On İki İmam kısmının genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

3 Karaman, Fikret- Karagöz, İsmail- Paçacı, İbrahim- Canbulat, Mehmet- Gelişgen, Ahmet-Ural, İbrahim Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB. Ank. 2006. S. 137

4 Kom, Dini Terimler Sözlüğü, MEB. Ank. 2009. S. 67

5 Bkz. Yezid İnu Hayyan, Zeyd İbnu Erkam(ra)dan naklen anlatıyor. Resulullah(sav) buyurdular ki: "Haberiniz olsun. Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah'ın kitabıdır. O, Allah'ın ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim onu terk ederse delalate düşer .ikincisi itretim, Ehl-i Beytim'dir." Candan, İbrahim "Kütüb-i Site C.12 S.418 Hadis No: 4497 Feza(Zaman) Gazetecilik tarihsiz.

karşımıza çıkan size kur 'anı ya da bazı rivayetlerde var olan Kur'an ve Sünneti bıraktık ifadesi söz konusu ifadeden daha yaygın bir kullanım değerine sahiptir. Hz. Peygamberin Hz. Zeynep ile evlendiğinde bütün eşlerini dolıştığı ve onları şu şekilde selamladığı "Allah'ın selamı üzerinize olsun ey ehl-i beyt" kur'an-ı kerimde yer almaktadır.⁶ Ehl-i beyt ile ilgili nazil olan Ahzab suresindeki ayet Hz. Peygamber Ümmü seleme annemizin odasındaiken nazil olmuştur. Ve o esnada orada bulunan Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan bu topluluğu Hz. Muhammed'in abasının altına aldığı, onları böylece koruduğu, korunmasını istediği ve İslam tarihi boyunca da övünce mazhar olmaları için dua ettiği bir topluluktur.⁷ Bu durum üzerine Ümmü Seleme annemizin Hz. Peygambere kendi durumunu sorduğunu ve bunun üzerine peygamberin Ümmü Seleme annemize "Sen zaten kendi yerindesin, hayır üzerinesin" dediği rivayet edilir.⁸ Bu konu ile alakalı şii kaynaklar konuyu daha farklı değerlerle ele almaktadırlar. Söz konusu ifadeyi göz önüne aldığımızda onlara göre ehl-i beyt kavramı Hz. Peygamber ile Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yanı sıra geri kalan diğer dokuz imamı içermektedir.⁹ Bu ifadeden hareketle şia'ya göre bu kavramın içerisine Hz. Peygamber'in hanımları, Fatma dışında kalan çocukları ve diğer kızlarından olan torunları dâhil değildir.¹⁰ şii ve Sünni dünya arasında ehli beytin vasıfları da tartışma konusu olmuştur. şiiler göre günahsız oldukları düşünölen ehl-i beyt üyeleri, tam tersi olarak Sünni kesimlerce Hz. Peygamberin soyundan gelme şerefine sahip olan bu kişiler, elbette hata ve günahdan beri kılınmamışlardır. Zira hatadan ve günahdan beri olma durumu sadece ismet sıfatına sahip peygamberlere verilmiştir.¹¹ Hz. Peygamberi sevmenin nişanesi olarak onlara muhabbet beslenmiştir. Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere "şerif" Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere de "Seyyid" denilmiştir.¹² Hz. Peygamberin nesli, dinimizin ışığında neşvünema bulan költürümüz için vazgeçilmez temel değerdir. Söz konusu bu değer yani Hz. Peygamber ve onun ailesi,

6 Bkz. Hud Suresi 73. Ayet "Dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir, ey ev halkı! O, övölmeğe layıktır, iyiliği boldur."

7 Bkz. Hz. Ayşef.a) şöyle anlatıyor: Resulullah(sav) üzerinde siyah yünden nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin evden çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtüsünün altına aldı. Sonra Hüseyin geldi onuda soktu. Sonra Fatma geldi onuda soktu. Sonra Ali geldi onuda örtünün altına soktu sonrada (ahzab suresi 33) buyurdu: Ey Ehl-i Beyt (ey peygamberin ev halkı,) Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." Candan, İbrahim "Kütüb-i Site C.12 S.418 Hadis No: 4496 A Feza(Zaman) Gazetecilik tarihsiz.

8 Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt" DİA. C.10. S. 500. Ank.1994/ (Uludağ, Süleyman "Al-i aba" TDV islam ansiklopedisi S.305-306 İst.1989

9 Haksever, Halil İbrahim. "Ahmet Suzi Divanında Ehl-i Beyt Sevgisi", "Sivaslı Sufi şair Ahmed Suzi ve Divanı" Buruciye Yay. S.211. Sivas. 2012.

10 Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt" DİA. C.10. S. 499. Ank.1994.

11 Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt" DİA. C.10. S. 499. Ank.1994.

12 Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt" DİA. C.10. S. 500. Ank.1994

onların fazilet ve kıymetleri sahip oldukları üstün meziyet ve ahlakları tarih boyunca edebiyatçılarımız açısından vazgeçilmez konular olarak farklı edebi türler bünyesinde ele alınmıştır. Elbette edebiyatçılarımız söz konusu bu durumu direkt ya da dolaylı kullanımlarıyla şiirlerinde konu edinmişlerdir. Yukarıda da zikredildiği üzere söz konusu edilen bütün bu kullanımların Şii dünyanın Sünni gelenek üzerindeki tesiri ile açıklanabilir. Ehl-i Beyt kavramının şiir ve diğer eserlere yansımaları durumu gerek edebi metinlerde ve gerekse tasavvufi meşreplerde “Alevilik, Bektaşılık, Halvetilik, Mevlevilik, Rifaiyye, Kadiriyye” ele alınmıştır. Söz konusu edilen bu durum Şii geleneğin tesiri neticesinde olmuştur. Bütün şiirlerde hep aynı isimler işlenmiştir.¹³ Bu durumda diğer ashâbı sevmenin de bir erdem hatta gereklilik olduğu durumu da aşağıya aldığımız şiirlerde açıklığa kavuşturur. Ve böylece Seyfullah Nizamoğlu kendisini ehl-i sünnet müntesibi olarak tanımlamaktadır.

Ola gör ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at
 Seni halk ide ebrârından Allâh(M.6/3)
 Tarîk-i ehl-i sünnet kâmil îmân âl-i ashâbı
 Begüm va'llâhi sevmekdür begüm bi'llâhi sevmekdür(G.70/5)

1.2.Seyfullah Nizamoğlu Divanında Ehl-i Beyt sevgisi:

Hız Peygambere ve onun aline ya da diğer bir deyişle, ehl-i beytine karşı derin bir muhabbet besleyen Seyfullah Nizamoğlu, divanındaki birçok gazel, kaside ve musammatlarda ehl-i beytin değerini, özelliklerini, faziletlerini ve tarihleri boyunca maruz kaldıkları sıkıntılı durum ve olayları işleme yoluna gitmiştir. Böylece tarihin derinliklerinde bütün Müslümanlar için önemli bir değer olan Ehl-i Beyt sevgisini ortaya koymaya çalışmıştır. Bunun yanı sıra divanında dört halifeden de bahsettiğini görmekteyiz. Özellikle de Ehl-i Beyt'in reisi olarak da birçok şiirinde Hz. Peygamberden bahsettiğini hatta söz konusu aşağıya aldığımız şiirde Muhammed lafzını şiirinde redif olarak kullanıp onu överek, halini ona arz edip ondan medet ya da şefaahat bekleyerek durumla ilgili duygu ve düşüncelerini şu şekilde ele aldığını görmekteyiz:

Cemî'i derdlere dermân Muhammed
 Cihân ten gibi ana cân Muhammed
 Zemîn ü âsumân olmazdı peydâ
 Senünçün oldı bu ekvân Muhammed
 Günah-kâr ümmetüne kıl şefâ'at
 Su'âl itdüğü vakt ğufrân Muhammed
 Vücûdun mazhar-ı nûr-ı ilahî

13 Uludağ, Süleyman. “Al-i Aba” DİA. C.2. S.307.İst. 1989/ Pala, İskender. “Divan Şiiri Sözlüğü” Lm. Yay. S. 146. İst. 2002/ Levent, Agâh Sırrı. “Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mevhumlar. Enderun Yay. S. 66. İst. 1984

Yüzindür sûre-i Rahmân Muhammed
 Senün Seyyid Nizâmoğlı kulındur
 Hiç âzâr eyleme sultân Muhammed (G.36)

Divana baktığımızda Seyfullah Nizamoğlu'nun "Ehl-i Beyt" kavramıyla beraber "âl-i abâ" kavramını da Hz. Fatma, Hz. Ali ve on iki imamı karşılayacak şekilde aşağıya aldığımız beyitlerde görüldüğü üzere kullandığını görmekteyiz:

Ben muhibb-i ehl-i beytüm sevdigümdür Mustafâ
 Bende-i âl-i Resûlüm pâdişâhum Murtezâ
 Muttakî olan bilür kimdür Takî kimdür Nakî
 Müşrik olan ne bilür kimdür bugün âl-i 'Abâ (G. 4/1-5)
 Bu gün Seyyid Nizâmoğlı gümânsuz
 Muhibb ü muhlis-i âl-i 'abâdur (38-9)

Seyfullah Nizamoğlu divanında ele aldığı konuların başında hiç şüphesiz kullanmış olduğu temel konu ve temaların başında 39 manzumesinin gerek aruz vezniyle yazılmış olanlar (Kaside, Gazel, Muşammatlar, Terkiş Bend, Terci Bend, Rubai) gerekse de Hece vezniyle yazılmış(Dörtlüklerle kurulmuş olan nazım şekilleri)şiirlerde yoğun bir şekilde ele almıştır. İslami geleneğin en önemli unsuru olarak ortaya konulan ve tarih boyunca gerek Şii dünyada ve gerekse de Sunni kaynakların değişmez referans esaslarından olan ve özellikle Anadolu sahasında kurulmuş bulunan tarikatların geleneğinde önemli bir yere sahip olan ehli beyt'in Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dışında kalan diğer dokuz imama da(Zeynelâbidîn, Muhammed Bâkır, Caferrü's-Sâdık, Musâ Kazım, Ali Rıza, Muhammed Takiyüddiîn, Ali Nakî, Hasan-ı Askerî, Muhammed Mehdî) Halveti olması hesabıyla onun şiirlerinde de fazlasıyla yer vermiştir..

1.3.Hz. Ali

Divanda adı en çok kullanılan halifedir, miladi 661 senesinde vefat eden Hz. Ali, Peygamberin amcası Ebu Talip'in oğlu ve aynı zamanda onun damadıydı. Rivayetlere göre Hz. Muhammed'in abasının altına aldığı dört kişiden biridir. Hz. Muhammed'e peygamberlik verildiği zaman henüz çocuk olan Hz. Ali, Hz. Hatice'den sonra O'na ilk inanan ve Resulullah'la birlikte namaz kılan kimsedir. Hicret sonrası Medine de vuku bulan bütün savaşların içinde yer alan Hz. Ali özellikle de Hayber zaferinde gösterdiği kahramanlıkla gerek edebiyat ve gerekse tarih sahnesinde özellikle de halk arasında çokça okunan Hz. Ali cenknamelerine konu edilerek anılmıştır. İlk üç halife döneminde devlet uhdesinde herhangi bir görev almamıştır. Hilafete başladığı dönemde ilkin Hz. Ayşe, Talha ve Zübeyr ile Cemel vakasını yaşamıştır.

Daha sonra ise Muaviye ile hakem olayı olarak da bilinen “Siffin” savaşında mücadeleye tutuşmuştur. Bu olay neticesinde tekrar mücadele hazırlıkları içerisindeyken içi intikam arzusuyla yanıp tutuşan 661’de Harici Abdurrahman Bin Mülcem tarafından sabah namazında hançerlenerek şehit edilir.¹⁴

İlim sahibi sahabeler arasında kabul edilmektedir. Sahabeler arasında özellikle de fıkıh başta olmak üzere, hadis ve tefsir alanlarında otorite olarak kabul edilir. Hz. Ali aynı zaman da Aşere-i Mübeşşere’den de kabul edilmiştir. Fesahat ve belagat sahibi olan Hz. Ali’nin bazı hutbe ve mektuplarını içeren “Nehcü’l-Belaga” adlı eser, Şerif er-Radi tarafından toplanılarak bir araya getirilmiştir. Bu eser onun edebi yönünün derinliğini göstermesi açısından önemlidir. Hz. Ali faziletleri ve Hz. Peygamber tarafından çokça sevilmesinden dolayı Şii ve Süni kaynaklar tarafından farklı değerlendirilmiş ve söz konusu bu durum onun üzerine çokça eserlerin yazılmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁵

Türk edebiyatı sahasında yazılmış bütün edebi metinlerde Hz. Ali’yi: Allah’ın arslanı, Tanrı arslanı, Şir-i Yezdan, Şir-i Huda, Şah-ı velayet, Haydar-ı Kerrar, İmam-ı Evliya, Emirü’l-Mü’minin., hatm-i velayet, Mürteza, Ebu Turab, Saki-i Kevser gibi lakap ve özelliklerle anılmıştır.¹⁶ Bu farklı kaynaklarda sıklıkla kullanılan bazı lakapların Seyfullah Nizamoglu tarafından divanında da şu isimlerle anılmaktadır: Haydar, Mürteza, Tanrı arslanı, damad-ı Fahr-i ‘alem, şir-i Huda, hatm-i velayet, Şah-ı velayet, Lahmike lahmi, veliler reh-beri. Liva sahibi, ledün ilminin arifi gibi özellikleriyle yer almaktadır.

Dört Halifeden biri olarak İslam tarihindeki en müstesna yerlerden birine sahip olan Hz. Ali, divanda birkaç yerde diğer halifelerle beraber yücelterek şu şekilde şiirine konu etmektedir.

Ebubekr ü ‘Ömer ‘Osmân u Haydar
Bulardur halka sâkî rûz-i mahşer
Resûlün dînine serdâr-ı server
Ebûbekr u ‘Ömer ‘Osmân u Haydar(Mu. 7/2)
Kıyâmet günü haşr eyle Muhammed Mustafâ ile
Ebû Bekr ü ‘Ömer ‘Osman ‘Aliyyü’l-Mürtazâ ile(Mus3/4)

14 Fığlalı, Ethem Ruhi. “Hz. Ali” DİA. C.10. S. 370-374. İst.1989

15 Kandemir, M. Yaşar. “Hz. Ali” DİA. C.10. S. 375-378. İst.1989/ Özellikle de Fars edebiyatını göz önüne aldığımızda bu konuyla ilgili Hz.Ali ve Hz. Fatma mevlidleri 1200’lerden itibaren ilkin Fatimi Devleti sahasında ve daha sonraları ise Fars edebiyatı ve Türk Edebiyatı sahasında ortaya çıkışları oldukça dikkat çekmektedir. Daha geniş bir bilgi için bkz. Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtma Mevlidleri Hazırlayan: Dr. Hakan Yekbaş, Asitan kitap, S.300-330 Ankara. 2012.

16 Savran, Ömer-Keklik Saadettin “Edebiyatımızda ehl-i Beyt sevgisi çerçevesinde Malatyalı Sabri Divanı Örneği” International Journal of social science. Volume.6. Issue 8,p. 1030. October 2013

Seyfullah Nizamoğlu divanında Hz. Ali'yi oldukça fazlasıyla övmekte hatta onun adını bir gazelinde redif olarak da şu şekilde kullanmaktadır.

Haydar-ı Şâh-ı velâyet Murtezâsın yâ 'Âli
 Lahmike lâhmî Muhammed Mustafâsın yâ 'Âli
 Zehrini sükker yerine nûş eylesin 'âşıkların
 Bir nümâyişde Hasan Hulku'r-rızâsın yâ 'Âli
 Her dem içre kana ğark olsun vücûd-ı kâinât
 Çün Hüseyin-i şâh-ı şehid-i kerbelâsın yâ 'Âli
 Halkı irşâd eyledün ey şâh Zeyne'l-'Âbidin
 Ehl-i îmâna hemân sen muktedâsın yâ 'Âli
 Kalbi vâsi' oldığıçün adı Bâkır serverün
 Sen Muhammed hakkıyçün Âl-i 'Abâsın yâ 'Âli
 Mezhebün Hakdur Senün Ca'fer de sen Haydarda sen
 'Âleme âyineyi künt-i nümâsın yâ 'Âli
 Ol İmâmum reh-berüm Mûsa-i Kâzım pür-hüner
 Kıl keremlerün gedâya hoş ğinâsın yâ'Al î
 Kim bilürsün şâh-ı ey mîr-i 'Arab şâh-ı 'Acem
 Bu ne hikmetdür 'Âli Mûsâ'r- Rızâsın yâ 'Âli
 Ehl-i îmânun sözü gerçek Muhammed-i Takî
 Ehl-i 'aşk dilinde sen nûr-i Hudâsın yâ 'Âli
 Meşreb-i pâk-i 'Âli şâhum Nakidür şübhesüz
 Sâfi diller şâhısın ehl-i safâsın yâ 'Âli
 Askerün serdârıdur şâhum Hasanü'l-'Askerî
 Allâh Allâh kâinâta pişvâsın yâ 'Âli
 Rûz-i şeb gözler seni Seyyid Nizâmoğlu Şahâ
 Sen Muhammed Mehdiye sâhib-livâsın yâ 'Âli (G. 223)

Hız. Ali divanda şefaât makamına eren olarak kabul edilir. Dolayısıyla da insanlara kıyamet günü şefaât edip onların bağışlanmalarına aracılık edecek olarak tanıtılır. Allah'ın Peygamberinin kendisine vermiş olduğu, Allah'ın arslanı (esedullah) lakabıyla, Hız. Ali'nin Peygamberin damadı olduğu, Hız. Peygamberin akrabası olması dolayısıyla Onun Muhammed'in canından can olduğu düşüncesi, Yine Hız. Muhammed enbiyaların önderi iken tasavvufta var olan yaklaşımla Hız. Ali'nin de Allah dostlarının yani sufilerin rehberi olduğu, aynı zamanda Hız. Peygamberin sırrı olduğu, divanda defaatle şu şekilde ele alınmaktadır.

'Aliyye'l-Mürtezânun hürmetiçün
 Hasen hulku'r-Rızânun hürmetiçün(Mu. 8/3)
 Server-i 'âlem habîb-i Hak Muhammed Mustafâ
 Tanrı arslanı 'Aliyyü'l-Mürtezâdür Mürtezâ(G. 14/1)
 Dâmâd-ı Fahr-i 'âlem şîr-i Hudâ-yı haydar
 Hatm-i Nebî Muhammed hatm-i velâyet haydar
 Kalbinden etme münfek oku dilinden ezber
 Yâ Mustafâ Muhammed yâ Mürtezâ yâ 'Âli(Mu. 3/3)
 Haydar-ı Şâh-ı velâyet Mürtezâsın Yâ 'Ali

Lahmike lâmi Muhammed Mustafâsın Yâ 'Ali (G. 223/1)
 Muhammed enbiyâ ser-defteridür
 'Ali cümle veliler reh-beridür(G. 39/1)
 Sırr-ı nûr-ı pâk-i Ahmeddür Muhammed ol Takî
 Gel muhib ol âl ü evlâda şakî olma şakî
 Hubb-i Haydardur 'ibâdât-ı Hudânun revnakı
 Lâ fetâ illâ 'Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr (mus./16-11)

Hz. Peygamber son peygamber olarak zikredilirken, evliyalarnın sonuncusu yani mührü olarak divanda Hz. Ali şu şekilde anılmaktadır.

Dâmâd-ı Fahr-i 'âlem şîr-i Hudâ-yı haydar
 Hatm-i Nebî Muhammed hatm-i velâyet haydar
 Kalbinden etme münfek oku dilinden ezber
 Yâ Mustafâ Muhammed yâ Mürtezâ yâ 'Ali (Mu. 3/3)

Aşağıya aldığımız söz konusu beyitlerde Seyfullah Nizamoğlu Hz. Ali'yi Peygamberin kendisine verdiği "düldül isimli at ve Zülfikar adlı kılıç ile divanda şu şekilde ele almaktadır.

Ğaflet-i dünyâdan oldı dide-i giryân meded
 Hâk-i pây-i Düldülün çün yâ 'Âli senden meded(37/1)
 Ol zamân kim 'âleme kıldı nazar Perverdigâr
 Nûr-ıAhmedden 'Ali nûrı olupdur âşikâr
 Vird-i Cibrîl idi oldı çün cihâna yâdigâr
 Lâ fetâ illâ 'Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr(Müs. 16/1)

Seyfullah Nizamoğlu Hz. Ali'nin Haricilerle girdiği mücadele neticesinde bir sabah vakti namazdan sonra Harici olan Abdurrahman bin Mülcem tarafından hançerlenerek öldürülme meselesini divanda şu şekilde işlemektedir.

Urdu şimşîr ile Mülcem-i hâricî
 Gitti dünyâdan 'Aliyyü'l Murtazâ(G. 15/4)

1.4. İmâm Hasan

Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Ali'nin oğludur. Medine'de hicretin üçüncü yılında dünyaya geldi. Hz. Peygamberin yanında yetişti. Peygamber sonrası dönemde siyasi meselelerin içinde çok fazla yer almadı. Babası Hz. Ali'yle hem Cemel hem de Sıffin vakalarında yer aldı. Babasının şehit edilmesinden sonra Küfedekiler ona biat etti. Halim selim bir tabiata sahip olan Hz. Hasan "Mücteba, ve Taki" gibi bazı lakaplarla da anılmıştır. Hz. Peygamberin cennet gençlerinin efendisi olarak da taltif ettiği Hz. Hasanın hilafeti dört ay civarında sürmüştür. Muaviye ile anlaşması neticesinde hilafet görevinden çekilen Hz.

Hasan peygamberin neslinin devam ettiği iki kişiden biridir. Zaten kaynaklar onun neslinden gelenleri “şerif” lakabıyla anmaktadır. Hz. Hasan Rivayetlere göre daha sonra zehirlenerek hicretin 50. yılında şehit edilmiştir. Dolayısıyla da imamet halkasının ikinci halkası olarak kabul edilir.¹⁷ Divanda bir yerde Hasan “şübbür” olarak anılır. Babasının vefatından sonra bir müddet Müslümanların başında kalmışsa da bu görevinden feragat etmiş, ikinci imam olarak kabul edilir. Allah Resulü Hasan’ı çok sevdiği için ona “*kurretü'l-ayn*” demektedir. Yani göz bebeği olarak Yine divanın bir başka yerinde Hasan için “şebbir” kavramını şu şekilde ele almaktadır.

İki göz ile nice bakmaz seversün âlini
Kurretü'l-aynün birisidür Hasen Hulku'r-Rızâ (G. 5/2)
'Aliyyün Veliyyün ehu'r-resûl
Kurretü'l-ayn-i şebbir ü şübbür(G. 62/2)

Divanda Muaviye'nin oğlu ya da divanda Ebu Süfyan ile anılan Yezid tarafından zehirlenerek öldürüldüğü durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

İçürdi İbn Süfyan ile Mervân zehri ol şâha
Ciger bin pâre olduğu Hasen hulku'r-Rızâdandır(G.42/2)
Hem Hasen Hulku'r- Rızâyâ zehr virüp
N'olduğun bildün Hüseyin-i Kerbelâ (G. 15/5)

1.5. İmâm Hüseyin Ve Kerbela

Medine’de hicretin dördüncü yılında dünyaya gelen Hz. Hüseyin, Hasan’ın küçüğüdür. Ağabeyi Hz. Hasan gibi ilk halifeler döneminde yaşanan olayların içinde fiilen yer almadı. Babası Hz. Ali döneminde yaşanan bütün olayların içinde aktif olarak yer alan Hz. Hüseyin babasının şehadeti neticesinde ağabeyinin yanında kalarak ona itaatkâr davrandı. Ağabeyinin döneminde kendini tamamen ibadete veren Hz. Hüseyin ağabeyinin vefatından sonra yaşanan olaylarda özellikle de Yezid’in halifeliği meselesinde Kufelilerce buraya davet edilen Hz. Hüseyin fiili mücadele kararı vererek Mekke’den Kufe’ye doğru yola çıktı. Yolda Kufelilerin verdiği sözden caydığını ve kendisini artık desteklemeyeceklerini öğrenmesine rağmen kendi adına daha önce Kufe’de biat toplayan ve burada öldürülen Müslim b. Akil’in çocuklarının ısrarı üzerine geri dönmeyip yoluna devam etti. Kerbela topraklarında olan Hz. Hüseyin ve ahalisinin ilken suyla olan teması kesilmiş ardından Yezide biat etmesi istenmiş ve şartlar olgunlaşmayınca da

17 Fığlalı, Ethem Ruhi. “Hz. Hasan” DİA. C.16. S. 282-284. İst.1997/ Mehdi Pişvai, “On İki İmam” İst. Alulbeyt Yay.2010:101./ Gürel, Şevket. “Hz. Hasan” İslam’da İki Facia On İki İmam Ehl-i Beytin Fazileti”, Sağlam Yay. S.133-

birbirine askeri kuvvet bakımında denk olmayan iki grup arasında bir çarpışma yaşanmış ve Hz. Hüseyin ve ehli büyük bir katliama maruz kalmışlardır. Söz konusu bu olaya İslam tarihinde Kerbela faciası denmektedir. Bu olaydan sonrada Hz. Hüseyin “şehit” lakabıyla anılmaya başlanmıştır. Hz. Peygamberin soyu onun çocuklarıyla devam etmiş ve onun çocuklarına “seyyid” denilmiştir. O Hz. Ali ve Hz. Hasan’dan sonraki üçüncü imamdır. Hz Peygamber’in cennet gençlerinin efendisi diye taltif ettiği iki gençten biridir (Hz. Hasan).¹⁸

Kerbela’da şehit edilmesi Şii ve Sünni dünya edebiyatlarında yeni bir türün ortaya çıkmasına da sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu tür mersiye özelliği taşıyan Maktel veya Maktel-i Hüseyin olarak adlandırılmıştır. Söz konusu Hz. Hüseyin’in şehadeti ve Kerbela faciası etrafında ortaya çıkmış bir türdür. İslami edebiyatla birlikte İslamiyet’ten önce var olan destan geleneği “Hz. Ali Cenk nameleri, Hamza name, Battal name, Danişmendname” bu tarz eserlerdendir. Müslüman toplumun sosyal hayatında önemli bir yer işgal eden bu tarz eserlerden biride Hz. Hüseyin ve Kerbela etrafında meydana gelen eserlerde İslam edebiyatındaki söz konusu bu eserlerdendir. Hz. Hüseyin’in Kerbela’da Yezid’in askerleri tarafından hicretin 61. yılında yanındakilerle beraber şehit edildiği olaydır.¹⁹ Söz konusu bu olayı anlatan eserlere de “Maktel-i Hüseyin” adı verilmektedir. Kaynaklarda kendisinden ilk bahsedilen eser “El-cufi’ye ait olan maktelü’l- Hüseyindir.” Yazılı olarak bugün elimizde olan ilk eser Ebu Mihnefe ait olan eserdir. Farsça olarak yazılan ilk maktel örneği Hüseyin Baykara dönemindeki Kaşifi’ye ait olan “Ravzatü’ş- Şüheda’dır” söz konusu durumla alakalı Türk edebiyatında yazılan ilk eser: Şazi’ni “Destan-ı Maktel-i Hüseyin’dir” Bu alanda ilk olan Mihnefe’nin eserine dayalı olarak yazılan: Yahya, Safi ve Lamii’ye ait olan Maktel-i Hüseyin adındaki eserlerdir. Yine bu edebiyat sahasında mensur olarak yazılan Fuzuli’ye ait olan “Hadikatü’s-Su’ada’sıdır”.²⁰ .

Seyfullah Nizamoğlu Hüseyin’in Kerbela’da şehit olması hadisesine divanda sıkça vurguda bulunur. Yazmış olduğu şiirlerinde Hz. Hüseyin’i farklı yönleriyle övme yoluna gitmiştir. Divanda onu “şehid, şâh-ı şehid, Nür-ı dü-çeşm-i veli, Şehid-i Kerbela olarak şu şekilde ele almaktadır:

18 Fığlalı, Ethem Ruhi. “Hz.Hüseyin” DİA. C.18. S. 518-521. İst.1998/ Mehdi Pişvai, “On İki İmam” İst. Alulbeyt Yay.2010: S.149-165).

19 Algül, Hüseyin, “Kerbelada Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Facia” . Ensar Yay. 3. Bsk.S.142-149. İst. 2013

20 Karaaslan, Mehmet. “Maktel-i Hüseyin”. Önsöz Yay.S.13-17. İst.2012

Mâ'im ile boyanup kan ile ol gerçek şehid
 Tâ refikün ola her yerde Hüseyin-i Kerbelâ(G. 5/3)
 Her dem içre kana ğark olsun vücûd-ı kâinât
 Çün Hüseyin-i şâh-ı şehid-i Kerbelâsun yâ 'Âli(226/3)
 Nûr-ı dü-çeşm-i veli Hüseyin ibn-ü 'Âli
 İns ü melek evveli Muhammedü 'Âlidür(41/3)

Seyfullah Nizamoğlu Arap, Fars ve Türk edebiyatında sıkça şiire ve nesir tarzı eserlere konu edilmiş olan Hz. Hüseyin ve Kerbela hadisesi bir görüngü olarak edebiyatımızda yerini almıştır. Bu hadise neticesinde o paka kıyanları ve onun bu Kerbela sahrasında ailesiyle birlikte susuz kalması divanda şu şekilde ele almaktadır.

Şâh Hüseyin-i Kerbelâ 'aşkında kim oldu şehid
 Küşte-i 'aşk-ı ilâhidür ebed oldu sa'îd
 Lânetu'llâh Yezîd oğlu dahı kavm-i Yezîd
 Lâ fetâ illâ 'Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr (Mus.16/5)
 Yezîdler kıydılar âl-i Resûlün saçdılar hünün
 Anunçün cûş iden kanum Hüseyin-i Kerbelâdandur
 Vücûdın eylediler yetmiş iki pâre ol şâhun
 Şerehler çekdigüm bu sîneme Zeyne'l-'Abâdandur (G. 42/3-4)
 Susuz bin dürlü derd ü mihnet ile
 Şehid olan Hüseyin-i Kerbelâdur (38/3)

Allah'ın Resulü, Hüseyin'i çok sevdiği için ona "*kurretü'l ayn*" yani göz bebeği, yine "*şübbür*" dediği divanda şu şekilde yer almaktadır:

'Aliyyün Veliyun ehu'r-resûl
 Kurretü'l-ayn-i şebbir ü şübbür(G. 62/2)

1.6.On İki İmâm

Dördüncü halife olan Hz. Ali ile başlayan bu silsile imâm Mehdi ile son bulur. Şii kültüründe önemli bir yere sahip olan bu anlayış, Anadolu'da oluşmuş olan bazı tarikatlarda önemli bir yere sahiptir (Halvetîler, Bektaşiler). Kendisi de Halvetî olan şairimiz divanın önemli bir kısmını on iki imamın konu edinilmiş olduğu şiirlere ayırmıştır. İnsanlara bu dünyada ve diğer dünyada yardım edeceklerine inanılan bu imamlar hakkın, doğrunun simgesidirler. Şii'ler göre ise Hz. Peygamberin vefatından sonra onun getirdiği mesajın hem koruyucusu hem de yerine getiren olarak onun varisleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Divan'ın bir yerinde aşağıya aldığımız gazelin son beytinde *on iki burc-ı hidayet* olarak da anlatılır. Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer sekiz imam ki şöyle sıralayabiliriz: Zeynelâbidîn, Muhammed Bâkır, Caferü's-Sâdık, Musâ Kazım, Ali Rıza, Muhammed Takiyüd-

diîn, Ali Nakî, Hasan-ı Askerî, Muhammed Mehdi.²¹ Divanda bütün imamların ismi kendine has özellikleriyle ve değerleriyle her biri için kullanmış olduğu güzel sıfatları ve yine onlara duymuş olduğu muhabbet ve saygıyı dile getirmiştir. otuz dokuz civarındaki şiirlerinde onları sevmenin gerekliliğinden bahseden Seyfullah Nizamoğlu böylece ilgi ve ihsana muhtaç ola insanların Allah'ın lütuf ve ihsanına nail olarak kurtuluşa erecekleri fikrini, onların Hz. Peygamber'den Hz. Ali'ye sirayet eden burhan sırrına vakıf oldukları ve bunun inkarının mümkün olmadığını ifade ederek ele almakta ve bu durumu şiirlerinin temel düşüncesi haline getirmektedir.

Seyfullah Nizamoğlu gerek aruz vezniyle yazmış olduğu şiirlerinde ve gerekse hece vezniyle yazmış olduğu şiirlerinde aşağıya aldığımız örneklerde görüldüğü üzere Hz. Ali'den başlayarak on iki imamın ismini sayarak onların başına gelen bela ve musibetler neticesinde yaşamış oldukları badireleri yürekleri dağılayan şehit olma hadiselerini dile getirmektedir.

Murtezânun çâkeriyüz muktedâmuz Mustafâ
Tutiyâ-yı didemüzdür hâk-ı râh-ı evliyâ
İki göz ile nice bakmaz seversün âlini
Kurretü'l-'aynun birisidür Hasan hulk-ı Rızâ
Mâ'im ile boyanup kan ile ol gerçek şehîd
Tâ refikün ola her yirde Hüseyin-i Kerbelâ
Gir 'ibâdet-hânesine giy melâmet şalını
Göstere nûr-ı cemâlini sana Zeyne'l-'Abâ
Gel Muhammedden işit kim evvel ü âhir nedür
Vârisi 'ilm-i ledünnün Bâkır-ı hayrû'l-verâ
Yetmiş iki milletin hiçbiri nâcî olmadı
Mezheb-i hak ister isen Ca'ferî ol dâ'imâ
Zehr-i cevr-i düşmeni yutdun velâyet sendedür
Hazret-i Mûsâ-i Kâzımdan İrüşdüyse du'â
Pîr-i irşâdumsın ey şâh-ı Horâsân el-meded
Gel yetiş ben pây-mâle yâ 'Âli Mûsâ'r-Rızâ
Gel Takî ol cân ile sırr-ı Muhammed gör nedür
Dîn-i hakda vâcib oldı mü'min isen ittikâ
Ol 'Âliyye'l-Murtezânun sırrıdır zât-ı Nakî
Pâk mezheb pâk meşreb sâf dil-dâr evliyâ
Hulkıdır anun Hasan kûz-i me'vâli 'askerün
'Askeri ol cânına toğsun güneş gibi ziyâ
Gözlemekden gözüne diksin hidâyet sancağın
Gün gibi bir gün toğa tâ Mehdî-yi sâhib-livâ
On iki burc-ı hidâyetdür Nizâmoğlu bular
Fırka-i Nâcî ola bunlara iden iktidâ (G. 5/13)
Merhabâ ey nesl-i pâk-ı nûr-ı Yezdân merhabâ

21 Cebecioğlu, Ethem. "Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü" Ağaç Yay. 5.Bsk. S. 495. İst. 2009/ Pala, İskender. "Divan Şiiri Sözlüğü" Lm Yay. 1. Bsk. S.146 İst. 2002/ Pekcan, Ali. "Hz. Muhammed ve Ehl-i beyt Sevgisi" Ek Kitap Yay.S. 89.İst. 2012

Merhabâ de câmi'-i âyât-ı Kur'ân merhabâ
 Merhabâ olsun Ebûbekr [û] 'Ömer nûrı ile
 Berk urur yüzinde şâhum nûr-ı 'Osmân merhabâ
 Merhabâ ey zübde-i âl-i Muhammed merhabâ
 Merhabâ evlâd-ı Haydar şâh-ı merĐân merhabâ
 Merhabâ 'ammün Hasanü'r-Rızâdur çün senün
 Merhabâ ceddün Hüseyñ Şâh-ı şehidân merhabâ
 Merhabâ Zeynü'l-'ibâd-ü Bâkır u Ca'fer deki
 Sende zâhir olmuş ol âdâb-ı erkâna merhabâ
 Merhabâ Mûsâ-yı Kâzım hem 'Âlî Mûsâ'r-Rızâ
 Sırrına mazhar olan Sultân-ı 'irfân merhabâ
 Merhabâ olsun Takî vü bâ-Nakî hem 'Askerî
 Bunların kâ'im-makâm-ı pîr-i pîrân merhabâ
 Merhabâ şâhum Muhammed Mehdiden evvel gelüp
 Mürde diller kıldun ihya-yı câna cânân merhabâ
 Merhabâ redd itme Seyyid Seyfî bendendür senün
 Yüz sürer der-gâhına her gün ğaribân merhabâ(G.1)
 Ahmed-i Muhtâr menem
 Haydar -i Kerrâr menem
 İstedigün var menem
 Bilen bilür ki men neyem
 Hüseyñ ile Hasan menem
 'Arşa kadem basan menem
 Haricîyi kesen menem
 Bilen bilür ki men neyem(45/5-4)

1.7.Sonuç

İslâm dönemi Türk Edebiyatı'nda şairler, başta Hz. Muhammed olmak üzere onun ashâbı ve özellikle de dört halife ile başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere diğer İslami kaynaklarda sıkça karşımıza çıkan ehl-i beyte karşı derin bir muhabbet içinde olmuşlardır. Hz. Muhammed'e ve onun aline ve ashâbına duymuş oldukları bu derin muhabbeti, çeşitli nazım şekilleri ve türler dile getirmiş bulunmaktalar. Bu geleneğe bağlı olarak eser veren şairlerden biride şüphesiz 16. Yüzyıl şairlerinden olan Seyfullah Nizamoğlu'dur. Seyfullah Nizamoğlu samimi bir ehl-i beyt sevgilisi olarak ehl-i beyte karşı duymuş olduğu sevgiyi ve onlara ait o eşsiz değerleri ve onlara sıkıntı veren üzücü olayları, aynı zamanda Yezidi'de la'net etmeyi divanında yer alan farklı türden birçok şiirde ele almıştır.

KAYNAKÇA

- ALGÜL, Hüseyin.(2013).Kerbela'da Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Facia. 3. Bsk. İstanbul: Ensar Yay.
- ATEŞ, Süleyman.(Tarihsiz). Kuran-ı Kerim ve Yüce Meali. İstanbul. Yeni Ufuklar Neşriyat.
- CANDAN, İbrahim "Kütüb-i Site" C. 12. Feza(Zaman) Gazetecilik yay. tarihsiz.
- CEBECİOĞLU, Ethem. (2009). Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü. 5.Bsk. İstanbul Ağaç Yay.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi. (1989).Hz. Ali. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C.10.
- (1997). Hz. Hasan. DİA. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C.16. S.
- (1998).Hz. Hüseyin. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C. 18.
- KARAASLAN, Mehmet. (2012).Maktel-i Hüseyin. İstanbul. Önsöz Yay.
- GÜREL, Şevket.(2000).Hz. Hasan. İslam'da İki Facia On iki İmam Ehl-i Beytin Fazileti. İstanbul. Sağlam Yay.
- HAKSEVER, Halil İbrahim. (2012). Ahmet Suzi Divanında Ehl-i Beyt Sevgisi. Sivaslı Sufi Şair Ahmed Suzi ve dönemi. Sivas. Buruciye Yay.
- KANDEMİR, M. Yaşar. (1989).Hz. Ali. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C.10.
- KARAMAN, Fikret- KARAGÖZ, İsmail- PAÇACI, İbrahim- CANBULAT, Mehmet- GELİŞGEN, Ahmet- URAL, İbrahim. (2006). Dini Kavramlar Sözlüğü. Ankara. DİB. Yay.
- KOM, (2009). Dini Terimler Sözlüğü. Ankara. MEB. Yay.
- LEVENT, Ağâh Sırrı. (1984). Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mevhumlar. İstanbul. Enderun Yay..
- MEHDİ Pişvai. (2010). On İki İmam. İstanbul. Alulbeyt Yay.
- ÖZ, Mustafa. (1994).Ehl-i Beyt. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C.10.
- PALA, İskender. (2002).Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul. Lm. Yay.
- PEKCAN, Ali. (2012). Hz. Muhammed ve Ehl-i beyt Sevgisi. İstanbul. Ek Kitap Yay.
- SAVRAN, Ömer-KEKLİK Saadettin (2013).Edebiyatımızda Ehl-i Beyt sevgisi çerçevesinde Malatyalı Sabri Divanı Örneği. International Journal of Social Science. Volume.6. Issue 8,p. 1030. October.
- SÖYLEMEZ, İdris.(2013). Seyfullah Nizamoğlu Divanı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi. Sosyal bilimler Enstitüsü. Malatya.
- ULUDAĞ, Süleyman. (1989).Al-i Aba. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. C.2.
- YEKBAŞ, Hakan(2012). Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevritleri ASİTAN Yay. Ank.

HZ. ALİ-MUÂVİYE YAZIŞMALARINI VE İSLÂM TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ*

Mustafa HİZMETLİ**

Öz: İslâm tarihinde ilk itikâdi ve siyasi ihtilafların baş gösterdiği ve derin kutuplaşmaların meydana geldiği dönem Hz. Ali'nin halifelğine tesadüf eder. Çünkü o, III. Halife Hz. Osman'ın şehit edilmesi gibi önemli bir olaydan hemen sonra halife seçilmiş ve ondan beklenen ilk icraat da Hz. Osman'ın katillerinin bulunması olmuştur. Muâviye'nin Hz. Ali'ye biat etmeme sebebi olarak "Osman'ın kanını talep" konusunu öne sürmesi ile başlayan ve karşılıklı olarak gönderilen elçiler aracılığıyla sürdürülen Siffin Savaşı öncesine ait yazışmaların İslâm tarihinin bu kritik dönemine farklı bir bakış getireceği kanısındayız. Bu çalışmada; söz konusu mektuplardan hareketle Halife Hz. Ali'ye biat, Hz. Ali'nin halifelğinin meşruluğu, Osman'ın katillerinin bulunması, Muâviye'nin hilafet konusunda liyakat ve ehliyeti ile Hz. Ali'nin buna cevapları gibi hususlar tartışılmaktadır. Çalışmada yazışmalarda kullanılan üslup üzerinde de durularak dönemin tartışma tarzı ortaya konulmuş, tarafların bir birine karşı delil olarak kullandığı kimi nitelemelere dikkat çekilmiştir. Bu nitelemelerin ve imaların, taraflar arasındaki husumetin kökenine ilişkin işaretleri aranmış, İslâm'da ilk siyasi ve itikâdi ihtilaf ve kutuplaşmaların başladığı dönemin en kritik gündem konularına, esas kahramanlarının ağzından ışık tutan yazışmalar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Muaviye, Siffin Savaşı

Hazrat Ali and Muawiya Correspondences and Its Significance in terms of the history of Islam

Abstract: The first political and belief disputes and deep polarizations, which are occurred in the history of Islam, were run across in the period of the caliphate of Hz. Ali. Because he was chosen as the caliph after the 3rd caliph Hazrat Osman was martyred and the first thing he was expected to do was to find the murderers of Hazrat Osman. We believe that the correspondences which started with Muawiya's not agreeing to obey Hazrat Ali by bringing forward the issue of "demanding for Osman's blood", carried out via messengers before the Battle of Siffin. These will bring a different viewpoint to this critical period in the history of Islam. In the light of the mentioned letters, this study discusses the issues such as obedience to Hazrat Ali, the legitimacy of his caliphate, finding the murderers of Osman, the competency and qualification of Muawiya in caliphate and Hazrat Ali's answers to it. The study also puts

* Bu çalışma 18-20 Aralık 2009 tarihinde İzmir'de düzenlenen Uluslararası Hz Ali Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü [mhizmetli@bartin.edu.tr]

emphasis on the style used in correspondences and thus, reveals the way of discussion during the period and some attributions that parties used towards each other were highlighted. The reasons behind the attributions, implications and hostility between the parties were investigated, and the correspondences, which shed light on the most critical agenda of the first political and belief disputes, and deep polarizations occurred in the history of Islam, were assessed straightly at first hand from main characters.

Key Words: *Hazrat Ali, Muawiyah, the Battle of Siffin*

Giriş

Çalışma konusunu Ali-Muâviye yazışmaları oluşturmaktadır. İslâm tarihindeki kırılma noktalarından biri olan Ali-Muâviye mücadelesinde taraflar arasındaki yazışmaların önemli bir rol oynadığı düşüncesiyle bu mektuplar inceleme konusu olarak seçildi. Mektuplar tam metin halinde değil, parça parça farklı kaynaklarda geçmektedir. Bu mektupların öncelikle mevsukiyetleri konusuna değinilip daha sonra yazışmalarda tarafların kullandığı üslup örneklerle gözler önüne serildi. Ardından yazışmaların içeriği, son olarak da bunların siyasi anlamı, değeri ve etkileri üzerinde duruldu. Ayrıca çalışmanın sonunda ek olarak Ali-Muâviye yazışmalarına ilişkin iki örnek mektuba da yer verildi.

Yazışma örneklerine yer veren kaynaklardan biri el-Minkarî'nin (212/827) *Vak'atu Sıffîn*'idir.¹ Söz konusu eser, bazı mevzu hadislerle ve Ali sevgisinden kaynaklanan mübalağalı ifadelere yer vermekle birlikte Yakubî (294/897), et-Taberî (310/922), İbn A'sem (314/926) ve Mesûdî (346/957) gibi tarihçilerin bilgi kaynağı olması ve verdiği bilgilerin bu kaynakların değişik râvilerden aktardıkları rivayetlerle benzerlik göstermesi dolayısıyla önemli bir kaynaktır. Söz gelimi Muâviye'nin biat etmesi karşılığı Ali'den Mısır ve Şam'ı cibâyeye olarak istemesini içeren yazışmayla ilgili rivayet *Vak'atu Sıffîn*'den² başka *el-İmâme ve's-Siyâse*³ ve *Târihu Medîneti Dımaşk'ta*⁴ da geçmektedir. *Vak'atu Sıffîn*'de ed-Dineverî'nin (282/895) *Ahbâru't-Twâlî*'inde yer alan yazışma örnekleriyle benzerlikler de mevcuttur. *Vak'atu Sıffîn*'de yer alan yazışmaların çoğu kez iki üç satırı geçmeyecek kadar kısa olması, bunların mana olarak nakledildiğini düşünmemize sebep olmuştur. Sonuçta erken dönem eserlerinden olan el-Minkarî'nin *Vak'atu Sıffîn*'i rivayetleri farklı lafızlarla nakledilmiş olmakla birlikte içeriği

1 el-Minkarî, Nasr b. Müzâhim, *Vak'atu Sıffîn*, Neşr. Abdusselam Muhammed Harun, Kahire 1382.

2 el-Minkarî, *Vak'atu Sıffîn*, c. I, s. 52.

3 İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Tah. Halil Mansur, Beyrut 1997, c.I, s. 81.

4 İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah, *Târihu Medîneti Dımaşk*, Tah. Muhibuddin Ebî Saïd Ömer b. Ğarame el-Amravî, Beyrut 1995, c. LIX, s. 131.

diğer kaynaklardan doğrulanmak kaydıyla Ali-Muâviye yazışmaları konusunda önemli bir kaynaktır.

İbn Kuteybe'nin (276/889) *el-İmâme ve's-Siyâse'si*⁵ de karşılıklı yazışmalar konusunda önemli bir kaynak olup *Vak'atu Sıffîn*, *Ahbâru't-Twâl*, *Ensâbu'l-Eşrâf* ve *el-İkdu'l-Ferîd* dekilere paralel yazışma örnekleri içermektedir. Bu eserdeki yazışmalar daha sonraki dönemlerde derlendiği kabul edilen *Nehcü'l-Belâğa*'daki mektuplarla benzerlik göstermesi bakımından önemlidir. *el-İmâme ve's-Siyâse* ve *Nehcü'l-Belâğa*'daki yazışmalar muhteva olarak birbirini doğrular niteliktedir.

el-Belâzürî'nin (279/892) *Ensâbu'l-Eşrâf*⁶ da özellikle *Ahbâru't-Twâl* isimli eserdeki yazışmalara benzer örnekler içermektedir.

ed-Dineverî'nin *Ahbâru't-Twâl*'i⁷ de konumuzla ilgili yazışmaların *Vak'atu Sıffîn*, *el-İmâme ve's-Siyâse*, *Ensâbu'l-Eşrâf* ve *el-İkdu'l-Ferîd* gibi kaynaklarla paralel örnekler içermesi bakımından önemli bir kaynaktır.

el-Müberred'in (285/898) *el-Kâmil*⁸ adlı eseri de diğer kaynaklardaki yazışmalarla benzerlik gösteren örnekler içermektedir.

Yazışmalarla ilgili kaynaklardan biri olan Taberî'nin (310/922) *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*⁹u da Ali ile ilgili rivayetlerinde belli râvilerden gelen haberleri aktarmakla tenkîd edilmekle beraber diğer kaynaklardan gelen yazışmalara aykırı önemli unsurlar içermemektedir.

İbn Abdîrrahîh'in (327/939) *el-İkdu'l-Ferîd*'i¹⁰ da diğer kaynaklardaki örneklerle benzer yazışmalara yer veren önemli kaynaklardan biridir.

İbn Hibban'ın (354/965) *Kitâbu's-Sikât*'ında¹¹ da *Ensâbu'l-Eşrâf*'ta-kilerle paralellik arz eden yazışma örnekleri mevcuttur.

İbn Asâkir'in (571/1176) *Târîhu Medîneti Dımaşk*¹² isimli eseri de yazışmaları aktaran diğer kaynaklardaki metinlerin bir bölümüne yer vermesi bakımından çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar arasında yer almıştır.

5 İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Halil Mansur, Beyrut 1997, I-II.

6 el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, Tah. Süheyl Zekkar-Riyaz Zirikli, Kahire 1996, I-IX.

7 ed-Dineverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, *Ahbâru't-Twâl*, Tah. Abdülmün'im Âmir-Cemal eş-Şeyyâl, Kahire 1960.

8 el-Müberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l-Luga ve'l-Edeb*, Tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire 1997, I-III.

9 et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut 1407, I-V.

10 İbn Abdîrrahîh, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, *el-İkdü'l-Ferîd*, Tah. Müfid Muhammed Gamiha ve diğerleri, Beyrut 1983, I-IX.

11 İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim, *Kitâbu's-Sikât*, neşr. Muhammed Abdulmuid Han, Haydarabad 1973, II.

12 İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, c. LIX.

Şerif Rady tarafından muhtelif kaynaklardan derlenmiş *Neh-cü'l-Belâğ*a adlı eserde Hz. Ali'nin hutbe, mektup ve vecizeleri yer almaktadır. Eser, her ne kadar çeşitli tenkitlere maruz kalmışsa da içerdiği mektupların büyük bir bölümünün ondan önce kaleme alınmış olan İbn Kuteybe'ye ait *Uyûnu'l-Ahbar*, el-Câhız'a (255/869) ait *el-Beyân ve't-Tebyîn* ve İbn Abdirabbih'e ait *el-İkdu'l-Ferîd* gibi kaynaklarda yer aldığından eserin önemini kaybetmediğini söylemek mümkündür. Netice itibarıyla kaynaklarda yer alan metinlerin birbirleriyle paralel ifadeler içermesi ve üslupta farklılıklar olsa bile anlam olarak aykırı unsurlar bulunmaması bakımından, çalışmaya esas oluşturan yazışmaların Ali ve Muâviye'ye ait olmadığını söylemek için nedenimiz yoktur. Bu yüzden de söz konusu yazışmaların Ali ve Muâviye'ye ait olduğunu kabul etmek durumundayız.

1-Yazışmaların Üslubu

Burada öncelikle yazışmaların nakil üslubundan söz edilmesi yerinde olacaktır. Yazışmaların bir kısmı senetli olarak nakledilmiş, bir kısmında ise senet kullanılmadan Muâviye, Ali'ye şunu yazdı, Ali, Muâviye'ye şöyle cevap verdi gibi ifadelerle aktarılmıştır. Yazışmaların bir kısmı besmele ile başlamakta ve “*ve's-selâm*” veya “*es-selâmu alâ men ittebea'l-hüda*” ifadesiyle bitmektedir. Besmeleden sonra bazen hamd ü senâ ifadelerine yer verilmekte, bazen de doğrudan mesaj verilirip selâm ile yazışma noktalanmaktadır. “*Bismillahirrahmanirrahim Allah'ın kulu Mü'minlerin Emiri Ali'den Muâviye b. Ebî Süfyan'a, Selâm sana, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamd ederim...*”¹³ Bazen de doğrudan yemin ifadesiyle başlamaktadır. “*Bismillahirrahmanirrahim Muâviye b. Sahr'dan Ali b. Ebî Talib'e ömrüme yemin olsun ki...*”¹⁴

Taraflar bir birlerine künyeleriyle hitap etmektedir. Kullanılan hitapları şu şekilde sıralayabiliriz: Ali b. Ebî Talib'e, Ebu'l-Hasan'a, Muâviye b. Ebî Süfyan'a, Muâviye b. Sahr'a; Allah'ın kulu Mü'minlerin Emiri Ali'den, Muâviye b. Ebî Süfyan'dan gibi.

Yazışmalarda ara sıra Arap şiirinden örneklere ve benzetmelere de yer verildiği görülmektedir. Yapılan, çağrışımı güçlü benzetmelerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: “*Ciğer yiyenin oğlu*”, “*Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden*”, “*Ayşe'yi sürgün eden*”, “*Zübeyr ve Talha'yı öldüren*”.¹⁵ Yazışmalarda bazen yemin ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Taraflarca en sık kullanılan yemin ifadesi “*Ömrüme yemin olsun ki...*”¹⁶dir. Yazışmalarda göze çarpan bir diğer husus ise,

13 İbn Hibban, *Kitabu's-Sikât*, II, 276.

14 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 258.

15 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, 70.

16 el-Minkarî, I, 29; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, 85; el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 258.

övünme-yerme unsurlarının bir arada kullanılmasıdır. Bir taraf kendini övdükten sonra diğer tarafı yerici bir ifade kullanarak mesajını vermekte, bu da bir nevi atışma üslubunu andırmaktadır. el-Müberred'in Muâviye'nin Ali'ye gönderdiği mektuptaki bir şiire yer verdikten sonra "bu şiirin sonunda Muâviye, Ali'yi zemmetti ancak biz burada buna yer vermekten imtina ettik"¹⁷ demesinden yermenin hakarete varan bir düzeye ulaştığını anlamamız mümkündür. Muâviye'nin Ali'ye yönelik suçlama üslubunun giderek ağırlaştığı görülmektedir. Başlangıçta Ali'yi, Osman'ın öldürülmesine ses çıkarmamakla suçlayan Muâviye, sonra onun katillerini yakalamamakla ve son olarak da "Osman'ı öldürmediğini söylüyorsan hilafeti bırak ki insanlar arasında şûrâ olsun" ifadesiyle Osman'ı öldürmekle suçlamıştır.

2-Yazışmaların İçeriği

Ali ile Muâviye arasında karşılıklı olarak gönderilen elçiler vasıtasıyla yürütülen yazışmaların tarih belirtilmemekle beraber Sıffin savaşına kadar yoğun olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yazışmalarda Ali, Muâviye'den meşru idareyi tanıyıp kendisine biat etmesini istemiş, Muâviye de Osman'ın katillerinin teslimi konusunu ön plana çıkarmıştır. Bu amaçla Ali, Sıffin savaşı öncesi Muâviye'ye gönderdiği elçilere "Onu Allah'a, kitabına, cemaate ve itaate çağırmaları" talimatını veriyor. Muâviye ise cevap olarak "Onu Osman'ın katillerini öldürmesi için kendisine teslim etmeye çağırıyor, sonra da mesele şûrâya kalır" diyordu.¹⁸ Muâviye, birçok mektubunda biat konusunda bu tavrını ısrarla sürdürmüştür. Bu yazışmalara yer veren el-Belâzürî'nin yorumu manidardır: "Muâviye, Ali'nin Osman'ın katillerini teslim etmeyeceğini biliyordu. Ancak bu tavrı sürdürmek, Şamlıların Ali'nin onları teslimden kaçındığını görüp ondan uzaklaşarak 'Osman'ı muhakkak Ali öldürdü' diyerek kinlerinin artması, ona düşmanlık etme ve savaşma konusunda hırslı olmalarını sağlamak bakımından Muâviye'nin hoşuna gidiyordu."¹⁹ et-Taberî, Muâviye'nin "Osman'ın katillerinin öldürülmek üzere kendisine verilmesi, halifelik meselesinin şûrâya havale edilmesi" talebini içeren bir mektubuna yer veriyor. Ali buna cevap olarak "kendisinin üzerinde biat olduğunu, Muâviye'nin ve babasının Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden olduğunu (Talik b. Talik)" söylüyor.²⁰ Muâviye, Ali'nin biat isteğine başka bir mektubunda "sen Muhacirleri Osman'ın katli için tahrik ettin, Ensar'ı da ona yardımdan alıkoydun. Cahiller sana uydu, seninle kuvvet buldular. Fakat Şamlılar, Osman'ın katillerini bize teslim edinceye kadar seninle

17 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, s. 258.

18 el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 84.

19 el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, III, s. 205.

20 et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülük*, III, s. 80.

savaşa karar verdiler. Eğer bunu yaparsan hilafet meselesi de şûrâya havale edilir”²¹ şeklinde cevap verdi.

Ali, Muâviye'nin bu cevabına anlam veremedi ve “Osman'ın oğulları var, sana ne oluyor, onlar işe senden daha evla, eğer Osman'ın kanunu talep etmede ben daha kuvvetliyim diyorsan, o zaman önce biat ederek meşru hükümeti tanı, sonra ben gereğine bakarım”²² dedi. Ali devletin her tarafında otoritenin sağlanmasından sonra, suçluları Allah'ın kitabına göre cezalandıracağını belirtmişti.²³ Muâviye bir başka mektubunda ise, ona “Osman'ın katillerinin Ali'nin sağ kolu ve destekçisi olduklarını” iddia ederek onları öldürülmek üzere kendisine teslim ettiği takdirde “sana (destek ve biat için) gelmede insanların en hızlıları olacağız” demektedir.²⁴ Ali, bu mektubu Kûfe mescidinde on binlerce silahlı insanın huzurunda okutmuş, hepsi birden “biz Osman'ın katilleriyiz, hepimiz onun yaptıklarını reddediyorduk” demişlerdi. Umduğu gibi bir cevap alamayacağını anlayan Muâviye'nin elçisi Ebû Müslim el-Havlanî çatışmanın uzayacağını söylemiştir. Ali, bu mektuba yazdığı cevapta, “onun bizzat bir katilini bilmediğini, katillerin teslimi işini enine boyuna düşündüğünü ve bunun kendi gücünü aştığını” bildirmiştir.²⁵ Muâviye'nin Ali'ye yönelttiği bir başka suçlama ise “Talha ve Zübeyr'i öldürdün, Ayşe'yi sürgün ettin” şeklindedir. Ali buna cevap olarak yazdığı mektupta “Talha ve Zübeyr'i öldürdüğümü iddia ettin. Bu senin de benim de içinde olmadığımız bir iş. Eğer ben içinde olsaydım sen bunu bilirdin. Seninle ilgisi olmadığı için bu konuda sana özür bildirmem de gerekmiyor” demiştir.²⁶

Ali, halifelığının meşruiyetini Ensar ve Muhacir'in kendisine biat etmesine bağlamakta, Muâviye'yi her davet edişinde bunu hatırlatmaktaydı.²⁷ Bu yüzden de Muâviye, durumu dengelemek için Medine ehli, Ensar ve Muhacir'in en azından bir kısmının desteğini arzulamış ve bu amaçla da ashabın ileri gelenlerine mektuplar göndermiştir. İki taraf arasında biat konusunda karşılıklı olarak cereyan eden yazışmalarda, Ali onun şartsız biat etmesini isterken Muâviye de, “Eğer Osman'ı öldürmediğini söylüyorsan hilafeti bırak ki, insanlar arasında şûrâ olsun. İnsanlar görüş birliğine vardıkları kimseyi başlarına getirsinler”²⁸ diyerek mevcut halifeye biatı reddetmiştir. Üç farklı kaynağın naklettiği bu konudaki bir başka yazışmada Muâviye, Halife Ali'ye “Bana Şam'ı ve Mısır'ı

21 el-Müberred, *el-Kâmil*, I, s. 222; İbn Abdırabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, 81; Aycan, İrfan, *Sal-tanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 2001, s.100.

22 Müberred, *el-Kâmil*, I, 225, İbn Abdırabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 81.

23 İbn Abdırabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 80.

24 el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, III, s. 66-67. Mektubun tam metni ek-2 de verilmiştir.

25 el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, III, s. 67-70. Mektubun tam metni ek-2 de verilmiştir.

26 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I, s. 70-71.

27 İbn Abdırabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, V, s. 80-81.

28 el-Minkarî, *Vak'atu Sıffin*, s. 200; İbn Hibban, *Kitabu's-Sikât*, II, s. 286-288.

ver, senden sonra kimseye biat etmeyim. İlk sırayı sen al,” diyerek pazarlık önermiştir. Bu teklifin hile olduğunu anlayan Ali, Şam’daki elçisi Cerir’e şöyle yazmıştır: “Aslında bu talebiyle Muâviye, biatten kaçmak ve kendi başına dilediği gibi hareket etmek istemektedir”.²⁹ Bu teklife Ali’nin cevabı şöyledir: “Senin hedefin dünya menfaati. Senin Osman’ın kanıyla hiçbir ilgin yok. Şeytan bile senin azgınlığına yetişemez. Mesele-nin kaynağı ben değilim, sensin. Sen mütrefsin (azmışsın) şeytan seni ele geçirmiş.”³⁰ Muâviye’nin Ali’nin bu mektubuna cevap verirken iddiaları yalanlamak yerine, ithamda bulunmayı tercih ettiği görülmektedir: “Bu hükâyeleri, laf ebeliğini bırak, daha önce de insanları aldatarak bir yerlere geldin. İç yüzün açığa çıkma noktasına geldi. İnsanlar senin batıl, boş olduğunu anlayacaklar”. Bu itham edici ifadeler karşılık Ali’nin cevabı: “İddianızla, yaptığınız çağrılarla sen ve senin şeytan dostu arkadaşların çok ileri gittiniz. Hakkı ağzınızla söndürmeye çalışıyorsunuz. Arkanıza atmak istiyorsunuz. ‘Kâfirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır.’ Sen istemesen de Allah nurunu tamamlayacaktır. Ecelin geldi. İşin de boşa gitti. Selâm hidayete tâbi olana olsun,”³¹ şeklindedir.

Yine İbn Asâkir’in aktardığı başka bir yazışma, Muâviye’nin Ali’yle mücadelesi esnasında planlı ve bilinçli hareket ettiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Muâviye, kardeşi Utbe b. Ebû Süfyan’a birini göndererek şöyle yazmıştı: “Cerir’i (Hz. Ali’nin elçisi Cerir b. Abdullah) hapsettik ki Ali bizim üzerimize gelsin, hedef alsın. Onu hapsetmemin bir başka nedeni Şam halkının tepkisini öğrenmektir. Bana tâbi olduklarını anlarsam onları savaşa çağıracağım. Muhalif tutum sergilerlerse Ali taraftarlarına barış çağrısı yapacağım. Uygun bir hatip seçip Şamlıları tek vücut haline getireceğim.” Muâviye’nin hareket tarzı ile ilgili bu istişarî mektubuna Utbe’nin cevabı: “Sececeğin bu hatip ya Yemenli olsun ya da biri lehinde biri aleyhinde konuşan iki adam olsun. Lehine konuşacak kişi sahabeden Şurahbil b. Sımt olsun. Çünkü o, Cerir’in düşmanıdır. Aleyhine konuşacak kişi de Eş’as b. Kays olsun. Şurahbil’in sana faydası Eş’as’ın Ali’ye faydasından çoktur,”³² şeklindedir.³³ Buradan Muâviye’nin olayların akışına yön vermek için önceden planlar yaptığı ve bunları kendisine yakın kişilere danışarak hareket ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim Muâviye’nin kendisinin tuzak kurmadaki ustalığı ve kurduğu tuzaklarla övünmesi konusunda Zührî’nin aktardığı kayıt da bu çıkarımı teyit eder niteliktedir.³⁴

29 el-Minkarî, *Vak’atu Sıffîn*, c. I, s. 52; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, c.I, s. 81.

30 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s.133.

31 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s.133.

32 İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s.133.

33 Muâviye’nin Şurahbil b. Sımt’i dolayısıyla da Şamlıları ikna edip arkasına alma planının detayları için bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, c. LIX, s.133-134.

34 Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (124/742), *el-Megâzi’n-Nebeviyye*, Tah. Süheyl Zekkar, Beyrut 1981, s. 155.

Buraya kadar ana hatlarıyla örneklerine yer vermeye çalıştığımız yazışmalarda Medinelilerin biatiyle halife seçilen Ali'nin Muâviye'ye yazdığı mektuplarda kendisini meşru halife olarak tanımaya çağır-
dığı görülmektedir. Muâviye ise III. Halife Osman'ın kanı konusunu gündeme getirerek biat etmesini onun katillerinin bulunup kendisine teslimi şartına bağlamaktadır. Ayrıca Muâviye, Ali'yle yaptığı yazış-
malarda biat için Şam ve Mısır'ın kendisine verilmesini şart koşmakla meseleyi pazarlık konusu haline getirmektedir. Osman'ın oğulları du-
rurken Muâviye'nin onun kanını dava etmesine anlam veremeyen Ali, Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılmasının zaman alacağını
ama kendisinin bunu yapmaya kararlı olduğunu ifade etmektedir. Ali, Muâviye'yi Osman'ın kanı konusunda samimi olmamakla suçlamak-
tadır. Nitekim Muâviye'nin, kendi halifeliği döneminde Osman'ın kanı konusunu bir daha gündeme getirmemesi ve olayın peşini bırakması
bu suçlamayı haklı çıkaracak mahiyettedir.³⁵

3-Yazışmaların Siyasi Anlam ve Değeri

Tarafların yazışmalarında birbirine karşı kullandığı hitaplar siyasi tavırlarıyla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Yazışmalarında resmî sıfatı olarak "Mü'minlerin emiri" unvanını kullanan Halife Ali, Şam va-
liliği görevinden azlettiği Muâviye'ye herhangi bir resmî sıfatla değil, künyesiyle hitap etmektedir. Yazışmalarına "Muâviye b. Ebu Süfyan"
şeklinde başlayan Muâviye, halife olarak tanımadığı Ali'ye yazarken "Ali b. Ebû Tâlib" şeklinde künyesiyle hitap etmektedir. Buradan taraf-
ların siyasi tavırlarının yazışmalarında kullandıkları hitap ve üsluplara yansımalarını söylemek mümkündür.

Esasen tarafların birbirlerine karşı tavırları yazışmaların içeriğine de yansımıştır. Medinelilerin biatiyle halifelik görevine başlayan Ali, tabii olarak Muâviye'yi kendisini tanımaya çağırmıştır. Muâviye ise, Ali'nin bu çağırısına uymayı III. Halife Osman'ın katillerinin bulunup kendisine teslim edilmesi şartına bağlamıştır. Böyle bir durumun yetkilerini paylaşmak anlamına geleceğinden meşru halife Ali için kabul edilir bir yanı yoktur. Nitekim o da bunu kabul etmemiş, Osman'ın katillerini yakalamanın halife olarak kendisinin görevi olduğunu söylemiştir.

Halife Ali tarafından defalarca biata, cemaate ve merkezi otoriteye uymaya çağrılan Muâviye de ısrarla önce Osman'ın katillerinin bulunup kendisine teslim edilmesini istemiş, bununla da yetinmeyerek Ali'nin halifeliğine itiraz etmemesi karşılığında Şam ve Mısır'ı istemiş-

35 Ali'nin halifeliği döneminde Osman'ın katillerinin cezalandırılması konusunda bu kadar istekli davranan Muâviye'nin Halifeliği Hz. Hasan'dan devraldıktan sonra bu konuyu gündemden çıkardığı görülmektedir. Konuyla ilgili değerlendirme için bkz. Demircan, Adnan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul, tsz., s. 55-56.

tir. Bu noktada Muâviye'nin ince bir siyaset izlediği görülmektedir. Çünkü o, Osman'ın katillerinin yakalanmasını veya Şam ve Mısır'ın kendisine verilmesini isterken halife olarak biat etmemiş olsa da fiili otoritesini ve gücünü tanımış olmaktadır. Çünkü bir yetkiye sahip olmayandan o yetkiyi kullanmasını isteyemeyeceğiniz gibi, bir yere sahip olmayandan da orayı isteyemezsiniz. Yani Muâviye, ondan bir şeyler isterken Ali'nin otoritesini ve gücünü kabul etmekte ama iş ona halife olarak tabi olmaya gelince meseleyi ya Osman'ın katillerinin yakalanması konusunda olduğu gibi şarta bağlamakta ya da Şam ve Mısır'ın verilmesi hususunda olduğu gibi pazarlık konusu yapmaktadır.

Kardeşiyle yaptığı yazışma ve bizzat kurduğu tuzaklarla övünmesi onun Ali'yle mücadelesinin Osman'ın öldürülmesi sonucunda tepki olarak meydana gelmiş ani bir hareket olmadığını, aksine önceden düşünülmüş ve adım adım planlanmış bir iktidar mücadelesi olduğunu düşündürmektedir. Hatta Muâviye'nin Osman'ın öldürülmesini engelleyebilecekken bundan kaçınması onun ölümünden çıkarı olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³⁶ Nitekim Muâviye'nin kendisi halife olunca Osman'ın katillerinin yakalanması meselesini bir daha gündeme getirmemesi bu konudaki samimiyetsizliğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Yazışmalarında kendini överken kullandığı nitelermeler geçersiz veya tartışmalıdır. Artık kapanmış olan cahiliye döneminde Muâviye'nin babasının efendi olmasının o günkü Müslümanlar için ancak olumsuz bir çağrışımı olabilirdi. Muâviye'nin Peygamberimize vahiy kâtipliği yaptığı iddiası ise tartışmalıdır.³⁷ Kardeşiyle yazışmasında Ali'yi zor durumda bırakmayı ve Şamlıları iknayı hedef olarak gördüğünü ifade eden Muâviye'nin aleyhine bir hava oluşturacağını düşündüğü bir yazışmasına gelen cevabın halkın öğrenmemesi için yırtılmasını istemesi de propagandacılık yeteneğinin bir göstergesi sayılmalıdır. Yeri geldiğinde meydana okuyarak "*Hülafete benden daha layığı bilen bunu göstereceksin*"³⁸ diyebilecek kadar siyasi hürsa sahip bir şahsiyet olduğu kaydedilen Muâviye ele alınan yazışmalarda, fırsatları iyi değerlendiren, taktikçi ve usta bir siyasetçi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali ise otoritesi sorgulanmaya çalışılan, kendisine biatten kaçılan ve Osman'ın katillerinin yakalanması gibi zor bir mesele ile köşeye sıkıştırılmış bir halife olarak karşımıza çıkmaktadır. Osman'ın katil-

36 Söz konusu yorum için Bkz. Bakır, Abdulhalik, *Ali b. Ebi Talib*, Elazığ 1998, s.120.

37 ez-Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Tah. Şuayb el-Arnâvût, Beyrut 1993, III, s. 123. Aycan, konuyla ilgili değerlendirmesinde Muâviye'nin Peygamberimizin kâtipleri arasında yer aldığını kabul etmekte birlikte onun vahiy kâtipliği konusundaki rivayetlerin asılsız olduğu sonucuna varmaktadır. Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye*, s. 47.

38 Zührî, *el-Megâzi'n-Nebeviyye*, s. 155.

lerinin yakalanması birçok nedenden dolayı zordur. Osman'ın katilleri tek veya belli bir kişi olmadığı gibi Ali'nin onların üstüne gidecek birlik içinde bir ordusu da yoktur.³⁹ O, Medinelilerin biatıyla halife olmakla beraber mücadelesini Medine dışında sürdürmek durumunda kalmıştır. Ordusunda muhacir ve ensardan kimseler bulunmakla beraber esas ağırlığı Iraklılar oluşturmaktadır. Bu da arkasını dayayacağı sağlam bir halk desteğinden yoksun olduğunu göstermektedir. Arkasındaki kitlenin, Muâviye'nin Osman'ın katillerinin yakalanıp kendisine teslimini isteyen mektubu okunduğunda onun elçisinin karşısında “*Hepimiz Osman'ın katiliyiz*” diyebilmesi ne ölçüde halife Ali'nin kontrolünde olduklarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Kendisine yöneltilen suçlamalara suçluluk duymadan açık yüreklilikle cevap veren Halife Ali'nin yazışmalarında, İslâm toplumunun birlik ve beraberliğini koruma kaygısı ön plana çıkmaktadır. el-Müberred'in aktarmaktan kaçınmasına sebep olacak kadar ağır bir ifadeyle kendisini kötileyen Muâviye'ye cevap verirken Ali'nin kullandığı ifadeler itham edici olmaktan çok karşı tarafı iknâya, sükûnet ve istikrarı sağlamaya yöneliktir. Yazışmalarda tarafların meşruiyetlerine dayanak olarak kullandıkları ifadelerden İslam toplumunda iktidarın dayandığı unsurun değişmek üzere olduğunu söylemek fazla abartılı sayılmasa gerektir. Ali'nin ısrarla kendinden önceki halifelerde olduğu gibi Medinelilerin, muhacir ve ensarın biatıyla halife olduğunu ifade etmesine rağmen, Muâviye'nin Şamlıların desteğini vurgulaması, iktidarın dayandığı hâkim unsurun fetihler dolayısıyla ülkenin genişlemesine paralel olarak Medine dışına kaydığını göstermektedir. Bu durumda taraflardan Ali'nin toplumdaki istikrarın, yani Medinelilerin muhacir ve ensarın hâkimiyetinin korunmasından, Muâviye'nin ise bu denge ve istikrarın bozulmasından yana olduğu anlaşılmaktadır. Yazışmaların taraflar arasında bir uzlaşma zemini oluşturarak giderek yaklaşan ve etkileri günümüze kadar sürecek olan Sıffin Savaşı'nı önleyici bir etkisi olamamıştır. Ancak siyasi mücadelesine Osman'ın kanını talep gibi önemli bir dini dayanak bulması Muâviye'nin Sıffin'de Ali'nin karşısına güçlü bir orduyla çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Sonuç

Çalışmada bahsedilen yazışmalar, İslâm tarihindeki önemli kırılma noktalarından birini oluşturan, ilk itikâdi ve siyasi ihtilafların baş gösterdiği ve sonuçta derin kutuplaşmaların meydana geldiği bir döneme aittir. Etkileri günümüze kadar süren Sıffin savaşı öncesi Ali-Muâviye

39 Ali'nin Osman'ın katillerini yakalamak gibi bir meselesinin olup olmadığı tartışmalıdır. Bunun Muâviye tarafından Ali'yi sıkıştırmak için ortaya atılmış yapay bir gündem olabileceği de gözardı edilmemelidir. Ali'nin halifeliliği sırasında böyle bir hazırlık içinde olduğunu gösteren bir kayda da rastlanmıyor.

arasında cereyan eden ve böylesine kritik bir döneme tanıklık etmiş çok sayıda yazışmanın bir bölümü incelenen bu çalışmada varılan sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Çoğunlukla birden çok kaynağın aktardığı yazışmalarda taraflar birbirlerine isimleriyle hitap etmekte, herhangi bir unvan kullanmamaktadır. Mektuplar besmele ile başlayıp selâm ile bittiği gibi yemin ile başlayanlar da vardır. Yazışmalarda benzetmelere, Arap şiirinden örneklere yer verilmiştir. Taraflardan Muâviye'nin daha çok itham edici, Ali'nin ise savunucu bir üslup kullandığı gözlenmiştir. Muâviye için kullanılan itham edici ifadeler "*ciğer yiyenin nesli*", "*Mekke'nin fethinde esir edilip salverilenlerden* (zorla Müslüman olanlardan) olmasıdır. Ali için kullanılan ithamlar ise, "*Ayşe'yi sürgün eden*", "*Talha ve Zübeyr'i öldüren*"dir. Bu ithamların târihen sabit olanlarının sadece Muâviye için kullanılanlar olduğu bilinmektedir. Bu noktada Ali'nin kullandığı üsluba getirilebilecek tek eleştiri Muâviye'yi geçmişiyile suçlaması olabilirdi. Ali'ye yöneltilen Talha ve Zübeyr'i öldürmek, Ayşe'yi sürgün etmek ve III. Halife Osman'ı öldürmek veya ölümünde dahli olmak gibi suçlamaların ise ithamdan öte geçmesi zordur.

Ali halife seçildikten sonra kendisine biat etmesi için Muâviye'ye mektup göndermiş, Muhacirler ve Ensarın Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a biat ettikleri gibi kendisine de biat ettiklerinden bahisle onu biate çağırmıştır. Ali'nin halifeliğini tanımak istemeyen Muâviye, biat konusunu sürekli geciktirmeye çalışmış, onun yerine Osman'ın katillerinin yakalanması meselesini gündeme getirmiştir. Ali'nin III. Halife Osman'ın öldürülmesi üzerine Halife olarak seçilmiş olması onun ölümünde dahli veya çıkarı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ali'nin durumundaki bu zaafi kullanan Muâviye, Osman'ın kanı konusunu siyasi mücadele için dini bir dayanak yapmış ve Şamlıları tek vücut halinde arkasına alarak Siffin'e gitmiştir.

Taraflar arasındaki yazışmalarda Ali, Muâviye'den meşru halife olarak kendisine biat etmesini istemiş, meşruluğunu ise kendinden önceki halifelerin geldiği gibi bu makama gelmiş olmasına dayandırmıştır. Muâviye ise, önceleri sadece Osman'ın katillerinin yakalanmasını şart koşmuş, hatta Mısır ve Şam'ın kendisine verilmesini istemiş, ortamın lehine döndüğünü görünce de onun kadar efdal olmasa da Şamlıların da kendisini desteklediğinden bahisle hilafete layık ve ehil olduğunu iddia etmiştir. Ali, Muâviye'ye Osman'ın katillerini yakalamanın kendi gücünü aştığını, ama eğer bunu yapmasını istiyorsa önce ona biat etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Siffin Savaşı'na kadar olan dönemi kapsayan yazışmalarda taraflar arasında anlaşma sağlanamamış olmasının, etki ve sonuçları günü-

müze kadar uzanmaktadır. Siffin Savaşı'ndan sonra birçok çatışma, ayrılık ve mücadele yaşanmış, yeni fırka ve akımlar ortaya çıkmıştır.

Ek: Ali ve Muâviye'ye ait iki yazışma örneği:

1.Örnek:

Muâviye, Ali'ye şöyle yazdı:

"Ey Ebu'l-Hasan! Benim faziletlerim çoktur. Babam cahiliye döneminde efendi idi. İslâmi dönemde de Ömer beni vali olarak görevlendirdi. Resulullah (s.a.v.)'ın husmuyum, İnananların dayısıyım, vahiy kâtiplerinden biriyim."

Ali, bu mektubu okuyunca dedi ki: *"İşe bak. Fazilet sahibi ciğer yiyenin oğlu bana karşı övünüyor."* Sonra da şu cevabı yazdı:

*Muhammed, o nebi benim kardeşim ve hısmım,
Hamza, şehitlerin efendisi benim amcam,
Cafer ki meleklerle beraber işte o anamın oğlu (kardeşim) kanatlandı uçuyor,
Muhammed'in kızı ki benim ev halkım, eşimdir,
Onun eti etime, kanı kanuma karışmıştır,
Ahmed'in soyu, benim iki evladım ondan gelir.
Acaba hanginiz benim gibi böyle bir nasibe eriştiniz.
Genç, çocukken girmişim İslâm'a sizden önce,
Çocuğum henüz varmamışım ergenliğe."*

Muâviye mektubu okur okumaz, Şamlıların bunları okuyup Ali'ye meyletmelerinden korkarak mektubun yırtulmasını emretti. Himyeri'nin bu beyitleri alıp kendi şiirleri arasına dâhil ettiği söylenir.⁴⁰

2.Örnek:

*"Muâviye b. Ebû Süfyan'dan, Ali b. Ebi Tâlib'e,
Bundan sonra.*

Allah, Muhammed'i ilmiyle seçti, onu vahyi üzerine emin ve kullarına resul kıldı. Sonra Müslümanlardan onu destekleyen yardımcıları seçti. İslâm'daki faziletleri ölçüsünde onların Resûlullah'ın yanında mertebe ve dereceleri vardı. Müslüman olarak en faziletli ve Allah'la Resulüne karşı en samimi olanları I. Halife, sonra II. Halife, sonra da mazlum olarak öldürülen III. Halife Osman'dır. Sen bunların hepsine de hased ettin ve hepsine isyan ettin. Biz bunu senin şüpheli bakışından, açık saçık sözlerinden, içini çekerek nefes alışından ve halifelere biatı ağırdan almandan anladık. Bunların tümünde de sen tıpkı burunsağı burnuna takılıp uysallaştırılıp sürülen-idare edilen bir deve gibi yularından tutulup sürüldün-idare edildin. Hoşlanmasan da biat etmek zorunda kaldın. Onlardan hiç biri amcaoğlun Osman'a senden daha fazla haset beslemedi. Akrabalığın ve hısnınlığına bakılınca onlardan önce senin böyle davranmaman gerekirdi. Onunla akrabalık bağını kopardın ve onun güzelliğine çirkinlikle karşılık verdin. İnsanları ona karşı topladın. Öyle ki develerine binip bölük bölük ona karşı koymaya geldiler. Allah Resulü'nün haremünde ona silah çekildi. Sen evinden gelen çığlıkları-gürültüleri

dinlerken senin yanı başında/mahallende öldürüldü. Bunu durdurmak için ne bir söz ne de bir harekette bulundun. Hayatım üzerine yemin ederim ki, bu konuda insanları bir yere toplamış olsaydı ve insanları o işi yapmaktan men etseydin hiç kimse buna cesaret edemezdi. Osman'dan uzak durmaları gerektiğini öğrenirler ve bundan uzak dururlardı. Onlar senin sırdaşların, destekçilerin, yardımcılarındı. O'nun kanının dökülmesiyle herhangi bir ilginin olmadığını söylediğine dair haberler bana ulaştı. Öyleyse, eğer doğru söylüyorsan onun katillerini bize gönder onları öldürelim. O zaman sana (destek ve biat için) gelmede insanların en hızlıları olacağız. Aksi takdirde sen ve arkadaşların bizden kılıç dışında bir şey alamazlar. Muâviye'nin canını elinde bulunduran Allah'a yemin olsun ki, Osman'ın katillerinin peşine düşüp onları karada, denizde, çöllerde ve dağlarda arayacağız ta ki onları öldürünceye ya da canımızı Allah alıncaya kadar. Vesselam."

Mektubu Ebû Müslim el-Havlânî'ye verdi ve onu Ali'ye götürmesini emretti. Ebû Müslim, mektubu Kûfe'ye götürdü ve Ali'ye ulaştırdı. İnsanlar mescitte toplandı ve mektubu onlara okudu. Hep bir ağızdan: "Hepimiz Osman'ın katilleriyiz, hepimiz yaptığı işleri inkâr etmiştik" dediler. Ali istediği cevabı ona vermedi. Ebû Müslim şöyle dedi: "Şimdi karışıklık ve huzursuzluk daha da uzadı".

Ali, Muâviye'ye cevaben şöyle bir mektup yazdı:

"Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın kulu Mü'minlerin emiri Ali'den Muâviye b. Ebû Süfyan'a,

Bundan sonra,

Havlân kardeş bana senin bir mektubunu getirdi. Mektupta Muhammed'den ve Allah'ın ona ikram ettiği hidayet ve vahiyden ve bahsediyorsun. Ona ettiği vadini doğru çıkaran Allah'a hamd olsun ki, onun zaferini tamamına erdirdi ve onu birçok ülkeye hâkim kıldı. Kendi kavmi içinden ona düşmanlık eden, onu yalanlayan, ona düşmanlık duyarak savaş açan, onu ve arkadaşlarını yurtlarından çıkararak, Arapları ona karşı toplayan ve ordular getirenlere karşı onu galip getirdi. Onlar istemeseler de hak geldi ve Allah'ın emri galip geldi.

Mektubunda Yüce Allah'ın Mü'minlerden ona yardımcıları seçtiğini ve onlarla onu desteklediğini söylemişsin. Onun yanındaki faziletleri İslâm'daki faziletlerinin derecesine göre idi. Onların Müslüman olarak ve Allah ve Resulüne samimiyetle bağlılığı itibarıyla en faziletlisi I. Halife ve ondan sonra da II. Halife idi. Hayatım üzerine yemin ederim ki her ikisinin de İslâm'daki konumu çok büyüktür. Onların başına gelecek bir kötü durum İslâm'a gelecek büyük bir zarardır. İbn Affan'ın fazilette üçüncü olduğunu zikretmişsin. Eğer Osman, ihsân sahibi biri ise, ahirette şükredenleri mükâfatlandıran bir Rabbin huzuruna çıkacak, O onun hasenatlarını artıracaktır ve büyük sevaplarla onu mükâfatlandıracaktır. Şayet kabahatleri olan biri ise, o zaman da ahirette rahim ve mağfiret eden bir rabbin huzuruna çıkacak. Hiçbir günah O'nun nazarında bağışlanmaz değildir. O onu bağışlayacaktır. Hayatım üzerine yemin ederim arzun odur ki Allah herkese kendisine düşen payı dağıttığında bizim yani Ehl-i Beyti'nin payının en nasiptar, en fazla olmasıdır.

Allah, Muhammed'i gönderdi, Allah'a imana ve tevhide (O'nu birlemeye) davet etti. Ehl-i Beyt olarak biz ilk iman edenler ve ilk itaat edenler idik. Öyle bir yerde yaşadık ki, Arapların dörtte bir nüfusunun dörtte biri olan bizlerden başka kimse Allah'a ibadet etmiyordu. Fakat kavmimiz bize en kötü şekillerde zulmetti. Her türlü sıkıntıyı yaşattılar. Bizi alevine içine soktular. Bizleri dar yollara soktular. Bizi hep takip altına aldılar. Yemekten, içecekten bizi mahrum bıraktılar. Aralarında mektuplaştılar. Ya nebimizi onlara verip onu öldürmelerine veya azalarını kesip onu parçalamalarına müsaade edecektik ya da bizimle yemek yemeyecekler, hiçbir şey içmeyecekler, alışveriş yapmayacaklar, kız alıp vermeyecekler ve bizimle konuşmayacaklardı. Yüce Allah onu bu eziyetten koruyup savunmaya bizi çağırdı. Kureyş'ten Müslüman olan diğerleri ise bizim gibi kimsesiz idi. Müttefiklikten men edilmişlerdi. Aşiret sahibi olanlara ise kavmimizin bize zulmettiği gibi zulmedilmedi. Onlar telef olup gitmekten güvende ve kurtuluş içerisindeydi. Bu şekilde Allah'ın dilediği kadar kaldık. Sonra Allah Resulüne hicret için izin verip müşriklerle savaşmasını emretti. Güçlükler geldiği zaman savaş için çağırıldım. Ehl-i Beyti'ni gönderdi ve ashabını Ehl-i Beyt ile himaye edip korudu. Ubeyde, Bedir günü, Hamza Uhud günü, Cafer ise Mu'te günü öldürüldü.

Şehitlerin maruz kaldıklarının aynısına maruz kalanların adlarını şayet istersen sana sayabilirim. Onların ecelleri gelmişti, temenni ve arzuları ertelenmişti.

Halifelere biatta yavaş davrandığımı ve hepsine haset ettiğimi söylüyorsun. Haset konusuna gelince onu gizlemiş olmaktan da dışa vurmuş olmaktan da Allah'a sığınırım. Halifelere biatta yavaş davranmış olmama gelince bu konuda insanlara özür dilemem. Hz. Peygamber vefat ettiği ve insanlar Ebû Bekir'e biat ettiği zaman baban bana gelip "İnsanlar için bu işe en layık olan sensin, uzat elini sana biat edeyim," dedi. Bunu bizzat babanın kendi ağzından işittim. Tefrikadan korktuğum için ve insanların henüz yeni küfürden ve cahiliye çağından çıkmış olmalarından ötürü bu teklifi reddettim. Babanın bildiği, kabul ettiği şekilde benim bu konudaki hakkımı bilip kabul edersen, sana uygun olanı yapmış olursun. Aksi halde dilediğini yapabilirsin Allah sana karşı bana yeter.

İnsanları Osman'a karşı kıskırttığımı söylemişsin. Osman senin de gördüğü işleri yapmıştı. İnsanlar da bildiğin üzere ona karşı tavrı aldı. Benim bu konuda hiçbir dahlim yoktur. Fakat sen beni suçluyorsun. Nasıl istersen öyle suçlayabilirsin.

Osman'ın katillerinden bahsetmişsin ve onları sana teslim etmemi istemişsin. Onun katilleri arasında bizatili tanıdığım hiç kimse yok. Konuyu etraflıca araştırdım. İtham ettiklerinden herhangi birini sana teslim etme gücümün olmadığını gördüm. Şayet bu isyanın ve nahoş tutumundan vazgeçmesen Osman'ı katlettiğini iddia ettiğin o kişilerin senin onları ne düzlükte ne de dağda arama zahmetine girmene fırsat vermeyeceklerini göreceksin. Vesselam."

Ali cevabını Ebû Müslim el-Havlânî ile gönderdi.

KAYNAKÇA

- Abdulhalik Bakır, *Ali b. Ebi Talib*, Elazığ 1998.
- Adnan Demircan, *Ali-Muâviye Kavgası*, İstanbul, tsz.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-IX, (tahk.: Süheyl Zekkar-Riyaz Zirikli), Kahire 1996.
- ed-Dîneverî, Ebu Hanife Ahmed b. Davud, *Ahbâru't-Twâl*, (tahk.: Abdülmün'im Âmir-Cemal eş-Şeyyâl), Kahire 1960.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I-II, (tahk.: Halil Mansur), Beyrut 1997.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah, *Tarihu Medineti Dimaşk*, c. LIX. (tahk.: Muhibuddin Ebî Saïd Ömer b. Çarame el-Amravî), Beyrut 1995.
- İbn Abdîrabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, *el-Ikdü'l-Ferîd*, I-IX, (tahk.: Müfid Muhammed Gamiha ve diğerleri), Beyrut 1983.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Ebi Hatim, *Kitabu's-Sikât*, (neşr. Muhammed Abdulmuid Han), Haydarabad 1973.
- İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 2001.
- el-Minkarî, Nasr b. Müzâhim, *Vak'atu Sıffîn*, (neşr. Abdusselam Muhammed Harun), Kahire 1382.
- el-Müberred, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l-Luga ve'l-Edeb*, I-III, (tahk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire 1997.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'l-Ümem Ve'l-Mülûk*, I-V, Beyrut 1407.
- Zühri, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (124/742), *el-Megâzi'n-Nebeviyye*, (tahk.: Süheyl Zekkar), Beyrut 1981.
- ez-Zehabî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (tahk.: Şuayb el-Arnâvût), Beyrut 1993.